

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA  
INOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

*Qo‘lyozma huquqida*  
**UDK: 339.5:330.43(575.1)**

**HAYITOVA NIGORA ILXOMOVNA**

**TASHQI SAVDO VA IQTISODIY O‘SISH O‘RTASIDAGI O‘ZARO  
ALOQALARNING STATISTIK TADQIQI**

**08.00.06 – Ekonometrika va statistika**

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun  
yozilgan  
DISSERTATSIYASI**

**Ilmiy rahbar: Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha  
falsafa doktori, professor B.K. Utanov**

**Toshkent – 2025**

## MUNDARIJA

<b>KIRISH</b> .....	3
<b>I BOB TASHQI SAVDO VA IQTISODIY O‘SISH O‘RTASIDAGI O‘ZARO ALOQALARNING STATISTIK TADQIQ QILISHNING NAZARIY USLUBIY ASOSLARI.....</b>	<b>12</b>
1.1 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning statistik tadqiq qilishning nazariy-huquqiy asoslari.....	12
1.2 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning statistik tadqiqi uslubiy asoslari.....	20
1.3 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning statistik tadqiqi xorij tajribasida.....	30
<b>Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....</b>	<b>41</b>
<b>II BOB TASHQI SAVDO VA IQTISODIY O‘SISH O‘RTASIDAGI O‘ZARO ALOQALARNI STATISTIK BAHOLASH.....</b>	<b>43</b>
2.1 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning hozirgi holati va tendensiyalari.....	43
2.2 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shishning tarkibiy o‘zgarishlari va ularning dinamikasi.....	55
2.3 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni ekonometrik modellashtirish.....	66
<b>Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....</b>	<b>77</b>
<b>III BOB TASHQI SAVDO VA IQTISODIY O‘SISH O‘RTASIDAGI O‘ZARO ALOQALARNING STATISTIK TADQIQINI TAKOMILLASHTIRISH.....</b>	<b>78</b>
3.1 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning statistik baholashni takomillashtirish.....	78
3.2 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning ekonometrik modellashtirishni takomillashtirish.....	87
3.3 Tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarning ko‘p variantli prognozlari.....	97
<b>Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....</b>	<b>110</b>
<b>XULOSA.....</b>	<b>111</b>
<b>FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....</b>	<b>113</b>
<b>ILOVALAR.....</b>	<b>122</b>

## KIRISH

**Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati.** Jahon Savdo Tashkilotining kuzatuviga qaraganda, 2023-yil hisobida tovarlar kesimining shiddat bilan pasayishi va Sharqiy Osiyo davlatlarida ham iqtisodiy ko'rsatkichlarining tushib ketishi, narxlarining tovarlar kesimida pasayishi yaqqol ko'zga tashlanmagan. Xizmatlar savdosi bo'yicha esa 2023-yilning aksariyat qismida COVID-19 inqirozidan keyin kechiktirilgan iqtisodiy tiklanish bilan bog'liq o'sish kuzatilgan. Ammo, mazkur yilning ikkinchi yarmida xizmatlar sohasining tiklanishi sezilarli darajada sekinlashib, pasayish holatlari Janubiy-Sharqiy hududlarida ko'proq kuzatildi. Ushbu tendensiyalar nafaqat Sharqdagi pasayish bilan bog'liq bo'lib qolmasdan, balki Osiyo mintaqalari o'rtasidagi savdoning pasayishi natijasi ham hisoblanadi. 2024-yilga nazar tashlaydigan bo'lsak, "global savdo prognozi juda noaniq va umuman past ko'rsatkichda qolmoqda. Muayyan iqtisodiy ko'rsatkichlar potensial yaxshilanishlarga ishora qilsa-da, doimiy geosiyosiy keskinliklar, yuqori darajadagi qarzlar va keng tarqalgan iqtisodiy zaiflik global savdo tartibiga salbiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda"<sup>1</sup>. Bu esa jahondagi tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning statistik tadqiqining dolzarbligini namoyon etadi.

Jahonda tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni statistik tadqiq qilishga oid ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tashqi savdo va iqtisodiy o'sishning o'zaro ta'sirini baholash, savdo-sotiqning turli segmentlari bo'yicha diversifikatsiya darajasini tahlil qilish, erkin savdo rejimiga o'tish natijasida iqtisodiy o'sishga erishilgan samaradorlikni baholash, savdo jarayonida texnologiyalar va innovatsiyalarning iqtisodiy o'sishga hissasini tahlil qilish, savdo va o'sish o'rtasidagi korrelyatsiya sababiga ko'ra aloqalarni aniqlash uchun yangi modellar ishlab chiqish, tashqi savdoda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi omillarni aniqlash bu borada amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

---

<sup>1</sup> <https://unctad.org/publication/global-trade-update-december-2023>

O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashda tashqi savdo imkoniyatlaridan foydalanishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ham “Respublikaning eksport salohiyatini oshirish orqali 2030-yilda respublika eksport hajmini 45 mlrd. AQSh dollariga yetkazish, investitsiyalardan samarali foydalanish hamda eksport hajmlarini oshirish bo‘yicha, eksport tarkibida tayyor va yarim tayyor mahsulotlar hajmini 3,3 baravar ko‘paytirib, Yevropa davlatlariga GSP+ tizimi doirasida tayyor mahsulotlar eksportini kengaytirish”<sup>2</sup> kabi ustuvor vazifalar belgilab berilgan. Bu vazifalarni samarali amalga oshirishda respublika miqyosida va hududlar bo‘yicha tashqi savdo jarayonlari samaradorligini majmuaviy statistik baholab, mamlakat tashqi savdosini iqtisodiy indekslar yordamida hisoblash, integral ko‘rsatkichlar tizimini takomillashtirish, shahar va tumanlar kesimida davriy ko‘rsatkichlar va ularga ta‘sir qiluvchi omillarni maxsus statistik usullarda tahlil qilish, samaradorlikni baholovchi ekonometrik modellarni tuzish va kelgusi davrlar uchun qisqa muddatga statistik prognoz ssenariylarini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan tadqiqot ishlari dolzarb hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF–158-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”, 2022-yil 6-apreldagi PF–97-son “Tashqi savdo faoliyati ishtirokchilarini qo‘llab-quvvatlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil 28-yanvardagi PF–5643-son “Investitsiya va tashqi savdo sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonlari, 2020-yil 3-avgustdagi PQ–4796-son “O‘zbekiston Respublikasining milliy statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2018-yil 24-martdagi PQ–3624-son “Tashqi savdoni yanada erkinlashtirish va savdo operatsiyalarining samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

---

<sup>2</sup> O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “2022–2026-yillar uchun mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”gi 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli Farmoni [www.lex.uz](http://www.lex.uz).

**Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi.** Mazkur dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. “Demokratik va huquqiy jamiyatni ma’naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish” ustuvor yo‘nalishiga mos ravishda bajarilgan.

**Muammoning o‘rganilganlik darajasi.** Tashqi savdo faoliyati va uni statistik baholash yo‘nalishlari bo‘yicha dunyoning yetakchi iqtisodchi olimlari va soha mutaxassislari faoliyat olib borganlar. Jumladan, R.A. Blecker, H.Escaith, M. Amiti, Yu. Li, E.F. Hecksher, Y. Cheng, V. Jeníček, V. Krepl, M. Kahya, J.E. Anderson, A. Frankel, A. Jeffrey, D. Romer, E. Kantar, B. Deviren, M. Keskin, P.T. Cong, N.Q. Hiep, S.M. Hassan, L. Simanova, V. Kupcak, A. Sujova<sup>3</sup> tashqi savdo nazariyasi va iqtisodiy-statistik tahlili, ekonometrik modellashtirish hamda prognozlash bo‘yicha turli ilmiy tadqiqotlar olib borganlar.

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlari iqtisodchi olimlaridan A.N. Kislyakov, S. Bayasgalangiyn, E.R. Rizvanova, N.E. Zabrovskaya, Ye.V. Romanova, T.V. Voronina, A.B. Yassenko, Ye.A. Stepanov<sup>4</sup> ilmiy izlanishlarida

---

<sup>3</sup> R.A. Blecker. Long-Run Growth in Open Economies: Export-Led Cumulative Causation or a Balance-of-Payments Constraint? Handbook of Post-Keynesian Economics, edited by Geoff Harcourt and Peter Krielsler (Oxford University Press, 2011, forthcoming). M. Amiti. International trade in the manufacturing sectors of industrialised countries: Theory and evidence Ph.D. Dissertation in Economics. London School of Economics and Political Sciences. 2014. V. Jeníček, V. Krepl. The role of foreign trade and its effects. Agric. Econ. – Czech, 55, 2009 (5): 211–220. Yu. Li, Z. Chen, Ch. San. Research on the Relationship between Foreign Trade and the GDP Growth of East China—Empirical Analysis Based on Causality. Modern Economy, 2010, 1, 118-124. E.F. Hecksher, “The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income”, Economise Tidskrift, 1919, pp. 497-512. Y. Cheng, , Hongru Yi, Chenchen Wang, Ke Wang, Juntao Zhen//What network roles affect the decline of the embodied carbon emission reduction pressure in China’s manufacturing sector foreign trade?// Journal of Cleaner Production, 2024. M. Kahya. An analysis of the relationship between foreign trade and economic growth in Turkey over the period 1980-2009. Master programme in Economic Growth, Innovation and Spatial Dynamics. 2011. J.E. Anderson. International Trade Theory. Boston College. The Impact of International Trade on Sustainable Development in Saudi Arabia. Sustainability 12: 5421. A.Frankel, A.Jeffrey, and D. Romer.. Does Trade Cause Growth? American Economic Review 89: 379–99. 1999. E. Kantar, B. Deviren, [M. Keskin](#)//Hierarchical structure of Turkey’s foreign trade// <https://www.sciencedirect.com/journal/physica-a-statistical-mechanics-and-its-applications>. P.Th. Cong, N.Q. Hiep. The Transmission Mechanism of Bilateral Relationship Between Exports and Economic Growth in Vietnam. International Journal of Economics and Financial Issues, 2017, 7(2), 536-543. Sadak Mohamud Hassan. Analyzing the nexus between foreign trade and economic growth in djibouti through the application of a var model (1989-2021). Doi: 10.17261/Pressacademia.2023.1740. A. Sujova, L. Simanova, Vaclav Kupcak, Jarmila Schmidtova and Adriana Lukacikova. 2021. Effects of Foreign Trade on the Economic Performance of Industries—Evidence from Wood Processing Industry of Czechia and Slovakia. Economies 2021, 9, 180. <https://doi.org/10.3390/economies9040180>

<sup>4</sup> А.Н.Кисляков. Методология прогностического моделирования внешнеэкономической деятельности регионов. Автореферат М: – 2022. Баясгалангийн Цэцгээ. Диссертация на тему «Методическое обеспечение оценки состояния и формирования направлений развития внешнеэкономического комплекса региона», М: – 2022. Н.Е. Забровская, Е.В. Романова. Эконометрический анализ влияния международной торговли на экономический рост. Серия

tashqi savdoni rivojlanishi, ilmiy-uslubiy jihatlari, baholash masalalari, iqtisodiy-statistik tahlili va prognozi masalalari tadqiq etilgan.

O‘zbekistonda statistika va ekonometrika, jumladan, tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘lanishlarni statistik baholash, ekonometrik modellashtirish va prognozlash bo‘yicha iqtisodchi olimlardan Yo. Abdullayev, N.M. Soatov, B.A. Begalov, T.Sh. Shodiyev, B. Berkinov, I. Habibullayev, B.K. G‘oyibnazarov, X.D. Xo‘jaqulov, A.H. Ayubjonov, B.K. Utanov, A.M. Jumayev, P.A. Allayarov, E. Yuldashev<sup>5</sup> va boshqalar ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Yuqoridagi olib borilgan tadqiqotlarda tashqi savdoni iqtisodiy o‘shishga ta‘sir etuvchi omillar, baholash mezonlari va tamoyillari hamda ko‘rsatkichlar tizimi xalqaro talablar va tasniflagichlardan foydalanib, yetarli darajada statistik jihatdan kompleks tahlil etilmaganligi sababli mazkur dolzarb mavzu tanlab olinib, uning doirasida maqsad va vazifalar belgilab olindi.

**Tadqiqot mavzusining dissertatsiya bajarilgan oliy ta‘lim muassasasining ilmiy tadqiqot ishlari rejalari bilan bog‘liqligi.** Dissertatsiya ishi Toshkent iqtisodiyot universiteti ilmiy-tadqiqot ishlari rejaloriga muvofiq ilmiy loyiha doirasida bajarilgan.

**Tadqiqotning maqsadi** O‘zbekiston Respublikasida tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi jarayonlarini iqtisodiy-statistik tahlil qilishning uslubiy

---

«экономика. Социология. Культурология». Э.Р. Ризванова. Статистический анализ товарной структуры внешнеторгового оборота (на примере Российской Федерации и стран Скандинавии). Санкт-Петербург– 2018. Т.В. Воронина, А.Б. Яценко. Оценка взаимосвязи внешней торговли и ввп стран мира в условиях нестойчивого роста мировой экономики. Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Экономика и управление. 2021. Т. 7 (73). № 3. С. 3–13. Е.А. Степанов. Влияние внешней торговли на экономический рост национальной экономики. Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 32 (323). Экономика. Вып. 42. С. 34–42.

5 Yo. Abdullaev. Statistika nazariyasi. Darslik – T.: O‘qituvchi, 2002. Soatov N. Statistika. Darslik. – T.: Abu Ali ibn Sino, 2003. – 743 bet. Begalov B.A. Axborot-kommunikatsiyalar bozorining shakllanish va rivojlanish tendensiyalarini ekonometrik modellashtirish: T.: TDIU, 2001. 36 b. T.Sh. Shodiyev, B. Berkinov, B. Xodiyev. Ekonometrika. –T.: TDIU, 2007.-98 b. I. Habibullayev, B. Utanov. Ekonometrika asoslari: O‘quv qo‘llanma - T.:“Iqtisod-Moliya”, 2018. B.K. G‘oyibnazarov Yalpi ichki mahsulotni yakuniy iste‘mol usulida hisoblash tahlili. “Makroiqtisodiy barqaror o‘shishni ta‘minlashda statistik usullar va axborotlar rolini kuchaytirish” mavzusidagi Respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiyasi tezislari to‘plami 2020-yil 22-may. 21-22 betlar. X.D. Xujakulov va boshqalar. Iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish sharoitida tarkibiy o‘zgarishlarning samarali yo‘llarini statistik metodlar asosida ishlab chiqish. Monografiya. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2018. Ayubjonov A. Amaliy statistika. Darslik. – T.: Iqtisodiyot, 2023. 623 bet. B.K Utanov, A Jumayev. Econometric Study of the Impact of the Digital Economy on the Gross Product in Anti-monopoly Conditions. International Conference on Next Generation Wired/Wireless Networking. Springer Nature Switzerland. 2022/12/15. 628-635 P. Allayarov, Ihtisham Ul Haq. Agricultural exports, financial openness and ecological footprints: an empirical analysis for Pakistan. 2021. E.I. Yuldashev. “O‘zbekiston Respublikasida tashqi savdoning rivojlanish jarayonlarining iqtisodiy-statistik tahlili”. I.f.f.d. olish uchun yozilgan dissertatsiya ishi. 2022.

jihatlari baholash va o'rtacha muddatli prognozlarini tayyorlash bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

**Tadqiqotning vazifalari:**

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning statistik tadqiq qilishning nazariy-huquqiy hamda uslubiy asoslarini o'rganish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning statistik tadqiqini xorij tajribasini o'rganish asosida takomillashtirish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning hozirgi holati va tendensiyalarini o'rganish va statistik tahlilini amalga oshirish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ekonometrik modellashtirish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni statistik baholashni takomillashtirish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ekonometrik modellashtirishni takomillashtirish;

tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning ko'p variantli prognozlarini amalga oshirish.

**Tadqiqotning obyekti** bo'lib O'zbekiston Respublikasi tashqi savdosi hamda iqtisodiy o'sishning o'zaro ta'sirini namoyon etuvchi iqtisodiy jarayonlar hisoblanadi.

**Tadqiqotning predmetini** tashqi savdo faoliyatini iqtisodiy o'sishga ta'sirini statistik baholashda vujudga keluvchi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tashkil etadi.

**Tadqiqotning usullari.** Dissertatsiya ishida statistik kuzatish, guruhlash, mutlaq, nisbiy va o'rtacha miqdorlar, grafik, korrelyatsion-regression tahlil, indekslar, taqqoslash, matematik-statistika, jumladan, ELG, ARIMA kabi ekonometrika usullari qo'llanilgan.

**Tadqiqotning ilmiy yangiligi** quyidagilardan iborat:

yalpi hududiy mahsulot va hududlarning tashqi savdo hajmlari o'rtasidagi bog'liqlikning korrelyatsiya koeffitsiyentlari klassifikatsiyasini korrelyatsiya

zichligining “sezilarli” (0,00-0,30), “kuchsiz” (0,30-0,50), “o‘rta” (0,50-0,70), “kuchli” (0,70-0,90), “juda kuchli” (0,90-1,00) qiymatlari chegarasiga ko‘ra guruhlash taklifi asoslangan;

tashqi savdo ochiqlik indeksi ko‘rsatkichlari mezonlariga asosan hududlar guruhlarining qiymatini ifodalovchi kartogrammasini ishlab chiqish asosida eng yuqori (Toshkent shahri (0,72), Andijon (0,42), Toshkent (0,33) viloyatlari) hamda eng kam (Surxondaryo (0,05), Qashqadaryo (0,06) va Navoiy (0,09) viloyatlari) ko‘rsatkichga ega hududlar o‘rtasidagi tafovutni qisqartiruvchi tashqi savdoning yangi yo‘nalishlarini kashf qilish imkoni asoslangan;

tashqi savdoni iqtisodiy o‘shishiga ta’sirini statistik baholovchi ko‘rsatkichlar tizimi mamlakat tashqi savdo faoliyatini statistik baholashda qo‘llaniladigan amaldagi indeksarga “Savdoning ochiqlik” indeksini  $I_{tso} = \frac{\frac{1}{2}(E_i + I_i)}{YaIM_i}$  formulasi yordamida hisoblash uslubini tatbiq etish asosida takomillashtirilgan;

iqtisodiyotdagi dinamik va tasodifiy o‘zgarishlarni hisobga olgan holda iqtisodiy agentlarning qaror qabul qilish jarayonini va ularning bir-biriga ta’sirini ko‘rsatuvchi makroiqtisodiy modelga asosan O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo faoliyatining 2030-yilga qadar prognoz ko‘rsatkichlari ishlab chiqilgan.

#### **Tadqiqotning amaliy natijalari** quyidagilardan iborat:

tashqi savdoni iqtisodiy o‘shishiga ta’siri statistik baholovchi ko‘rsatkichlar tizimini ko‘p omilli statistik tahlil usuli yordamida takomillashtirilgan;

O‘zbekiston tashqi savdo va iqtisodiy o‘shish orasidagi o‘zaro munosabatning ELG (Export led growth) modeli bo‘yicha ekonometrik bog‘liqligi ishlab chiqilgan;

tashqi savdo ko‘rsatkichlarining prognozlash uchun DSGE modeli eng optimal prognozlash metodi ekanligi asoslangan;

respublika va hududlar miqyosida tashqi savdoni rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar kompleks statistik baholangan;

tashqi savdo jarayonlarini baholovchi statistik ko‘rsatkichlar tizimi takomillashtirilgan;



eksport hajmi va unga ta'sir qiluvchi omillar ekonometrik modellar yordamida baholangan va statistik prognozlari tuzilgan;

hududlarda tashqi savdo korxonalarini faoliyati samaradorligi va eksport salohiyatini oshirish yo'nalishlari asoslab berilgan.

**Tadqiqot natijalarining ishonchliligi** foydalanilgan yondashuv va usullarning maqsadga muvofiqligi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, manfaatdor vazirlik va idoralarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish masalalariga oid materiallari tadqiqotning empirik bazasi va ma'lumotlari manbai sifatida xizmat qilishi bilan izohlanadi.

**Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati.** Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati unda ilgari surilgan asosiy taklif va tavsiyalardan tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning statistik tadqiqiga oid tadqiqotlarning ilmiy-uslubiy apparatini ishlab chiqish, mavzuga oid ilmiy-tadqiqotlarni amalga oshirishning uslubiy asoslarini takomillashtirishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati ishlab chiqilgan takliflar va amaliy tavsiyalardan mamlakatda tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning milliy dasturlarini takomillashtirish, sohani yanada rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar majmuini ishlab chiqishda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

**Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi.** O'zbekiston Respublikasida tashqi savdoning rivojlanish jarayonlarini iqtisodiy-statistik tahlili bo'yicha olingan natijalar asosida:

yalpi hududiy mahsulot va hududlarning tashqi savdo hajmlari o'rtasidagi bog'liqlikning korrelyatsiya koeffitsiyentlari klassifikatsiyasini korrelyatsiya zichligining "sezilarli" (0,00-0,30), "kuchsiz" (0,30-0,50), "o'rta" (0,50-0,70), "kuchli" (0,70-0,90), "juda kuchli" (0,90-1,00) qiymatlari chegarasiga ko'ra guruhlash taklifi O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining 2024-yil 8-oktyabrdagi №03-21-3-

01383-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi mamlakatimiz hududiy rivojlanish dasturlari amalga oshirilishida xalqaro standartlarga mos keluvchi zamonaviy tahlil usullarini, ko'rsatkichlarini, baholash mezonlarini qo'llash bo'yicha statistik uslubni takomillashtirish hamda hududlarning reyting tizimini takomillashtirish imkonini bergan;

tashqi savdoni iqtisodiy o'sishiga ta'sirini statistik baholovchi ko'rsatkichlar tizimi mamlakat tashqi savdo faoliyatini statistik baholashda qo'llaniladigan amaldagi indeksarga "Savdoning ochiqlik" indeksini  $I_{tso} = \frac{\frac{1}{2}(E_i + I_i)}{YaIM_i}$  formulasi yordamida hisoblash uslubini tatbiq etish asosida takomillashtirish taklifi O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining 2024-yil 8-oktyabrdagi №03-21-3-01383-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi mamlakat hamda hududlar bo'yicha hisoblangan tashqi savdoning ochiqlik indeksi yordamida investorlarni hamda tashqi bozorni shaffof ma'lumotlar bilan to'ldirish darajasi ortishi orqali respublikamizni Jahon Savdo Tashkilotiga (JST)ga a'zo bo'lish imkoniyatlarini ortishiga xizmat qilgan;

tashqi savdo ochiqlik indeksi ko'rsatkichlari mezonlariga asosan hududlar guruhlarining qiymatini ifodalovchi kartogrammasini ishlab chiqish asosida eng yuqori (Toshkent shahri (0,72), Andijon (0,42), Toshkent (0,33) viloyatlari) hamda eng kam (Surxondaryo (0,05), Qashqadaryo (0,06) va Navoiy (0,09) viloyatlari) ko'rsatkichga ega hududlar o'rtasidagi tafovutni qisqartiruvchi tashqi savdoning yangi yo'nalishlarini kashf qilish taklifi O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining 2024-yil 8-oktyabrdagi №03-21-3-01383-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi natijasida tashqi savdoning o'zgarishi iqtisodiy o'sishga ta'siri qisqa va uzoq muddatda kointegratsion bog'liqlik respublika sharoitida mavjudligi

aniqlangan hamda hududlar o'rtasidagi tafovutni qisqartiruvchi tashqi savdoning yangi yo'nalishlarini kashf qilish imkoni yaratilgan;

iqtisodiyotdagi dinamik va tasodifiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda iqtisodiy agentlarning qaror qabul qilish jarayonini va ularning bir-biriga ta'sirini ko'rsatuvchi makroiqtisodiy modelga asosan O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo faoliyatining 2030-yilga qadar ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tomonidan amaliyotga joriy etilgan (O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining 2024-yil 8-oktyabrdagi №03-21-3-01383-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur ilmiy taklifning amaliyotga joriy etilishi natijasida eksport, import va asosiy tashqi savdo ko'rsatkichlarining optimistik, pessimistik va o'rtacha qiymatlarining prognoz qiymatlari asosida tashqi savdo bo'yicha dasturlar va strategiyalarni ishlab chiqishda tahliliy materiallarning aniqligi va tayyorlash imkoniyati oshirilgan.

**Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi.** Ushbu tadqiqot natijalari jami 7 ta, jumladan, 3 ta xalqaro va 4 ta respublika ilmiy-amaliy anjumanlarida ma'ruza qilingan va aprobatsiyadan o'tkazilgan.

**Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi.** Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 11 ta ilmiy ish, shu jumladan, milliy OAK e'tirof etgan jurnallarda 4 ta, xalqaro 3 ta ilmiy maqola, shuningdek, ilmiy-amaliy konferensiyalarda 4 ta ma'ruza va tezislar nashr etilgan.

**Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi.** Dissertatsiya tarkibi kirish, uchta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan iborat bo'lib, uning umumiy hajmi 124 betdan iborat.